

ČLANCI

Crkvena glazba u pokoncilskim dokumentima i u liturgijskim knjigama

Pregledni stručni članak

Tomo Knežević, Sarajevo

1. UVODNE MISLI

Za ovaj već tradicionalni seminar za voditelje crkvenog pjevanja Crkve u Hrvata, a koji se svake godine održava u prvom vazmenom tjednu, dobio sam temu koja bi se pobliže pozabavila problemom liturgijske glazbe ovoga pokoncilskog vremena i to na temelju službenih rimskih dokumenata i rimskih liturgijskih knjiga. Ovdje bi trebalo obuhvatiti vrijeme od aprobiranja prvog dokumenta II. vaticanskog sabora liturgijske konstitucije *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.) pa sve do danas. Zadana tema je preopširna i premalo je vremena za cjelovitu analizu i za izricanje cijelog bogatstva misli, poticaja, želja i odredbi. Zato ću pokušati iznijeti i osvjetliti ono najvažnije, uputiti na izvore i svakom sudioniku prepustiti daljnje istraživanje.

1.1. Što je liturgijska glazba?

Kad govorimo o liturgijskoj glazbi, onda prvenstveno mislimo na sve oblike vokalnoga i instrumentalnog muziciranja u bogoslužju. Prema Uputi o glazbi u svetom bogoslužju *Musicam sacram* (br. 4b) od 5. ožujka 1967. pod imenom svete glazbe razumijeva se "gregorijansko pjevanje, različite načine starije i novije višeglasne crkvene glazbe, crkvenu glazbu za orgulje i za druga dopuštena glazbala, crkveno pjevanje ili liturgijsko pjevanje puka i religiozno pučko pjevanje."¹

1.2. Liturgijska konstitucija o svetoj glazbi

II. vaticanski sabor posvetio joj je u svojoj liturgijskoj konstituciji² cijelo šesto poglavlje *De musica sacra* (čl. 112-121). U istom poglavlju naglasio je da "sveto pjevanje, združeno s riječima tvori potrebit i sastavni dio svečane liturgije" (čl. 11). Iz ove saborske izjave proizilazi da ona u bogoslužju nema samo dekorativno značenje, nego je sama liturgija. Međutim, najvažnije izjave o njoj ne stoje u spomenutom šestom nego u prvom poglavlju, koje razlaže opća načela za obnovu i gajenje svete liturgije. Na prvom

mjestu liturgiju se ponovno prikazuje kao slavlje cijelog naroda Božjeg (čl. 26, 27). Djelatno sudjelovanje zajednice, koje je izraženo kroz više atributa (svjesno /čl. 14/, puno /čl. 14, 11, 41/, zajednici svojstveno slavlje /čl. 21, 27/, s duhovnim dobitkom /plodno/ /čl. 11/, nutarnje i vanjsko /čl. 19/, djelatno /čl. 11, 14, 19, 21, 26, 30, 41/), proizilazi iz same naravi liturgije, a na koje sav kršćanski narod ima pravo i dužnost i to snagom svoga krštenja (čl. 14). Djelatno učesće se artikulira u mnogim formama i očitovanjima, kao u usklikima, odgovorima, molitvama i u pjevanju različitih oblika (primjerice: pjesme, psalmi, pripjevi), u primjerenim držanjima tijela, kao naklon, poklecanje i klečanje, stajanje i sjedenje, u držanju ruku i vanjskih čina kao prinošenje euharistijskih i karitativnih darova. Pri tom se mora obnašati princip podjele uloga, i to da "svatko, bio služitelj ili vjernik, obavlja svoju službu i čini samo ono i sve ono što na nj spada prema naravi obreda i prema liturgijskim propisima" (čl. 28). Među sunosiocima liturgije neke grupe zauzimaju posebnu ulogu, kao: "ministranti, čitači, tumači i oni koji pripadaju zboru pjevača", koji uistinu obavljaju "pravu liturgijsku službu" (čl. 29). Sve mu tome mora se posvetiti odgovarajuća briga (čl. 30), a liturgijske knjige u postizanju optimalnog sudjelovanja trebaju pri uređivanju predvidjeti dijelove za okupljenu zajednicu (čl. 31).

Spomenuto šesto poglavlje liturgijske konstitucije (čl. 112-121) donosi nam bogate izjave, koje ni u kojem slučaju ne bi bile konzervativne kao što nam se to može učiniti. U pitanju upotrebe jezika (čl. 113b) ne postavlja nikakva ograničenja u svezi s određenim bogoslužnim formama, nego nas upućuje na članove iz prijašnjih poglavlja (čl. 36, 54, 63, 101). Podsjetimo se da se do sabora svečana misa ("missa solemnis") i misa s pjevanjem ("missa in cantu") slavila na latinskom jeziku. Pri tom ne smijemo smetnuti s uma od Rima odobrene izuzetke, kao primjerice u našoj staroslavenskoj tradiciji. Čl. 113a kaže da "liturgijski čin poprima plemenitiji oblik kad se služba Božja svečano obavlja s pjevanjem, kod koje sudjeluju sveti službenici, a narod djelatno sudjeluje." Živo preporučuje njegovanje pučkog pjevanja, koje se može upotrebljavati "i u samim liturgijskim činima" i to "prema odredbama i propisima rubrika" (čl. 118). Time konstitucija nije odbacila postojanje crkvenih zborova, nego je naglasila njihovu važnu ulogu i to ne samo u stolnim, već i u drugim crkvama (čl. 114).

Isto poglavlje na pet mjesta (čl. 113, 114, 116, 118, 121) izričito ističe djelatno sudjelovanje okupljene zajednice kod pjevanja. Vjernici ne smiju biti isključeni kod pjevanja tako da pjeva samo zbor. Ono bi se moralo ostvariti "u svakom svetom činu, koji se obavlja pjevanjem" (čl. 114), a njegove različite vrste bi se vrednovala prema tom kriteriju, tj. "ako odgovaraju duhu liturgijskog čina" (čl. 116 i usp. čl. 30).

Prema čl. 112 glazba "tvori potrebit", ali isto tako "sastavni dio svečane liturgije". Ovu saborsku izjavu pojačava izraz o "parte integrante", koji je papa Pio X. u br. 1 upotrijebio u svome motupropriju *Tra le sollecitudini*.³ Jer prema izjavi poznatog innsbruškog liturgičara, i kao što je kratko rečeno na početku ovog predavanja, glazba "nije samo dodatak i ukras liturgije, nego je ona sama liturgija"; ona doduše "ne pripada biti, ali pripada punom obliku liturgije..., slično kao što ruka i noga pripadaju punom liku čovjeka".⁴ Iz svega što je rečeno proizlazi opće načelo prema kojem "liturgijski čin poprima plemenitiji oblik kad se Božja služba svečano obavlja pjevanjem" (čl. 113). Liturgijsko pjevanje, dakle, osim što se mora uklapati u dotične obrede, isto tako mora ostvariti djelatno sudjelovanje sabrane zajednice.

Bitni kriterij za ostvarenost njene svetosti proizlazi iz njene tijesne povezanosti s liturgijskim činom (čl. 112), ali nikako iz ostvarenja ideala šutnje. Zato su odobreni svi oblici istinske umjetnosti (čl. 116 i 123).⁵ Pri tom konstitucija posvećuje posebnu pozornost očuvanju i promicanju bogate crkveno-glazbene baštine (čl. 114). A gregorijansko pjevanje pripada toj najvrednijoj crkvenoj baštini svojom ljepotom, ali isto tako svojom prođuhovljenošću (čl. 116). Zato konstitucija potiče daljnja upotpunjena tipska izdanja knjiga za gregorijansko pjevanje uključujući i posebne zbirke s jednostavnim napjevima za manje crkve (čl. 117). Crkva u Hrvata prilagodila je sve koralne melodije koje predsjedatelj pjeva u euharistijskom slavlju.⁶ Ali veliku zahvalnost dugujemo izvrsnim prijevodima mnogih himana o. Milana Pavelića da na gregorijanske napjeve možemo pjevati i mnoge himne.

Latinska Crkva posebno cijeni "orgulje sa sviralima kao tradicionalno glazbalo", koje treba i dalje čuvati. Ali isto tako dopušta da se u bogoslužje mogu pripustiti i drugi instrumenti uz dopuštenje nadležne vlasti i "ukoliko su prilagođena ili se mogu prilagoditi liturgijskoj praksi, te odgovaraju dostojanstvu hrama i zaista uzdižu vjernike" (čl. 120).

Osim što naglašava očuvanje zapadne glazbene tradicije, konstitucija potiče na "dužno poštovanje" prema vlastitoj glazbenoj baštini narodâ u misijskim krajevima (čl. 119). Zato bi misionari trebali biti glazbeno što izobraženiji kako bi "u školama i u svetim činima" mogli što bolje "promicati... tradicionalnu glazbu dotičnih naroda" (čl. 119) i kako bi se što bolje ostvarila inkulturacija i na glazbeno-liturgijskom području. Od skladatelja se očekuje da gaje "svetu glazbu" i povećavaju "njezino bogatstvo" (čl. 121). Da bi što bolje odgovorili stvarnim zahtjevima bogoslužja, oni moraju biti sposobni sastaviti prikladna djela i to ne samo za veće zborove pjevača, nego i za manje zborove, ali misleći pri tom na djelatno sudjelovanje sabrane zajednice (čl. 121).

2. RIMSKI POKONCILSKI DOKUMENTI

2.1 Instrukcija o provedbi liturgijske konstitucije "Inter Oecumenici"

Kongregacija za obrede objelodanila je 26. rujna 1964. Instrukciju za primjenu liturgijske konstitucije *Inter Oecumenici*.⁷ Ovim se dokumentom konkretiziraju načela liturgijske konstitucije i postavljaju djelomične reforme, koje se ne mogu ostvariti bez novih liturgijskih knjiga (br. 3). Na temelju izjave konstitucije (SC 28) o vršenju uloga u liturgijskim slavljinima, odsada otpadaju sva podvostručenja. Ono, naime, što izvode različiti sudionici (npr. zajednica, kor, lektor i drugi), svećenik ne treba dodatno sam izgovarati (br. 32, 33, 48). U misnom slavlju proprij (npr. graduale, pričesna antifona), ordinarij (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus-Benedictus, Agnus Dei) i Očenaš mogu zajedno pjevati i izgovarati predsjedatelj i sabrana zajednica (br. 48a. b. c.).

Za euharistijsko slavlje, slijedeći br. 54 liturgijske konstitucije, omogućuje se upotreba narodnog jezika u svim dijelovima osim predsjedateljskih i privatnih molitava (br. 57 i 58).

Instrukcija se isto dotiče cjelokupnog pjevanja (usp. br. 57b) u svakom obliku mise zajednice, bilo da se radi o "pjevanju" ili "recitiranoj misi" (br. 57 početak). Pri tom se ima pred očima ono što je rečeno u br. 133 liturgijske konstitucije u svezi sa uporabom narodnog jezika. Ta ravnopravnost jezika bila je od velikog značenja za crkveno-glazbenu praksu.⁸ To je još više zaoštrilo rasprave između crkvenih glazbenika. Jedni su bili veliki pobornici liturgijske obnove, dok su se drugi tome žestoko usprotivili iz velike brige za blago i kvalitetu bogoslužne glazbe.

Budući da liturgijska konstitucija nije pobliže opisala ulogu pjevačkog zbora, instrukcija (br. 97) u svezi s mjestom i ulogom pjevačkog zbora i orgulja izjavljuje da oni trebaju biti primjetljivi "kao dio sabrane zajednice".

2.2 Instrukcija o glazbi u svetom bogoslužju "Musicam Sacram"

Ista Kongregacija kao kod prethodnog dokumenta objavila je 5. ožujka 1967. opširnu instrukciju o glazbi u svetom bogoslužju pod naslovom *Musicam Sacram*.⁹ Ova instrukcija ne donosi sve zakone o svetoj glazbi, nego želi u datom trenutku donijeti samo glavne i najpotrebnije propise (br. 3), ali isto tako biti nadopuna i nastavak prethodne instrukcije od 26. rujna 1964. (br. 3). Ona je doživjela težak put do konačnog objavljivanja. Naime, imala je čak dvanaest obradâ, kao nijedan drugi dokument.¹⁰

Glavna nakana instrukcije bila je želja za što boljim unapređenjem djelatnog sudjelovanja vjernika, koje u samom tekstu više puta dolazi do izražaja. Prihvaćajući čl. 14 liturgijske konstitucije ona naglašava da vjernici ispunjavaju svoju liturgijsku ulogu kad pružaju punu, svjesnu i djelatnu suradnju koju traži sama narav liturgije, koja u prvom redu mora biti nutarnja, a onda i izvanjska (br. 15). Zato se neprestano treba promicati to sudjelovanje vjernika koje se očituje pjevanjem (br. 16). Ovdje se ponovno spominje princip o razdiobi i vršenju uloga (br. 6), koji je već postavljen u liturgijskoj konstituciji (čl. 28). Djelatno sudjelovanje svih članova okupljene zajednice jest mjerodavni kriterij za razne vrste svete glazbe (br. 9, 53, 67). Svećenik, zaređeni službenici i ministranti tj. asistencija pripadaju skupu i zato svoj glas trebaju sjediniti u zajedničkom pjevanju (br. 26, 34). Zbor koji je isto tako dio okupljene zajednice osim vršenja njima vlastite zadaće trebaju neprestano promicati sudjelovanje vjernika u pjevanju (br. 19, 20, 23). Neke se pjesme, zbog nedovoljne poučenosti vjernika, prepuštaju koru, ali uz uvjet da se puk ne isključi od drugih dijelova; ne smije se udomačiti običaj da se samom pjevačkom zboru prepusti sve pjevanje čitavog "proprija" i čitavog "ordinarija", a da se puk posve isključi od pjevanja (br. 16c). *Vjerovanje* koje je ispovijest vjere i *Svet* koji je završni usklik predslavlja dolikuje da pjeva cijela okupljena zajednica sa svećenikom (br. 34). Ali kod višeglasnog pjevanja pjevački zbor može izvoditi sve pjesme koje spadaju na ordinarij mise (br. 34).

Osim djelatnog sudjelovanja i vršenja uloga instrukcija spominje kriterij pravedne razdiobe uloga. "Ispravno uređenje liturgijskog slavlja ... traži ..., da se čestito čuva smisao i svojstvena narav bilo koje uloge i bilo kojeg pjevanja. Da se to postigne, u prvom redu treba da se zaista pjeva sve ono što samo po sebi treba pjevati, i to onim načinom i oblikom koje traži njihova narav" (br. 6). Na ovaj se kriterij treba posebno pripaziti u svečanim zgodama (br. 11; usp. 9, 19). To isto tako vrijedi i za instrumentalnu glazbu (br. 63, 67). Ovaj novi pojam svečanosti mogao bi se uz pomoć br. 6, 11, 5 i 27 ovako obuhvatiti: pjevanje + djelatno sudjelovanje zajednice + razdioba uloga + obavljanje prema funkciji.¹¹

Ovaj dokument donio je novost, koja se odnosi na strogi tekstualni integritet pjesme. Od objavljivanja instrukcije mogu se pjesme kod ulaza, prikazanja i pričesti zamijeniti drugima, ali pod uvjetom da "se takve pjesme slažu s dijelovima mise s blagdanom ili s liturgijskim vremenom" (br. 32; usp. 36). Isto se tako prema sudu nadležnog autoriteta mogu upotrebljavati stariji pučki tekstovi, makar se oni potpuno ne slagali sa službeno odobrenim prijevodima liturgijskih tekstova (br. 55).

Liturgijskom obnovom pjevački zborovi (br. 19) nisu izgubili na važnosti, nego je njihova zadaća postala još

važnijom. Oni se trebaju i dalje pospješivati i očuvati i to ne samo u stolnim nego i u drugim velikim i malim crkvama.

Instrukcija je cijelo šesto poglavlje posvetila jeziku u pjevanim liturgijskim obredima i čuvanju bogatstva svete glazbe. Po prvi put su uklonjene granice između različitih jezika (br. 51). Od sada se, naime, blago svete glazbe tj. latinske pjesme mogu preuzeti i u bogoslužje koje se slavi na narodnom jeziku, ali i obratno.

U osmom poglavlju, koje govori o svetim glazbalima (br. 62-67) po prvi put se naglašava, osim da glazbala prate pjevanje, i njihovo solističko instrumentalno sviranje (br. 62). Ona mogu sama svirati na početku, prije nego svećenik pristupi k oltaru, kod prikazanja, kod pričesti i na kraju misnog slavlja (br. 65). Pri tom i za instrumentalnu glazbu vrijede kriteriji o poštivanju zahtjeva svetog čina i vršenju svoje službe (br. 63, 67).

Držeći se strogo naslijeđenih zakona Upute iz 1958. (br. 3)¹², instrukcija zadržava samo teoretsko razlikovanje svečane, pjevane mise "missa in cantu" i čitane (tihe) mise "missa lecta". U liturgijskim činima s pjevanjem ako svećenik ili službenik nemaju prikladan glas za pravilno pjevanje smiju se teži dijelovi, koji na njih spadaju, izvesti bez pjevanja te ih jasno i glasno recitirati (br. 8); obratno predsjedatelj može kantilirati, iako se ne pjevaju svi pravi dijelovi za pjevanje (br. 29). I između punoga i svečanog oblika liturgijskog obreda može biti više stupnjeva (br. 7; usp. br. 16).

Posebna važnost prema instrukciji između pjesama "proprija" daje se pjevanju koje dolazi poslije čitanja, pripjevnom psalmu, koje se izvodi na način graduala ili zmjeničnog psalma. A po svojoj naravi to je dio službe riječi.

2.3 Instrukcija o provedbi liturgijske konstitucije "Tres abhinc annos"

Kongregacija za obrede aprobirala je 4. svibnja 1967. i drugu Instrukciju *Tres abhinc annos*,¹³ koja se kao i prva *Inter Oecumenici* odnosi na provedbu liturgijske konstitucije. Ova instrukcija postupno nastavlja liturgijsku obnovu. Promjene koje donosi u prvom se redu odnose na Red mise. Prema br. 15 može se prije popričesne molitve tj. nakon pričesti držati šutnja ili pjevati hvalbenice (npr. Ps 33. 150). Skoro nakon tisuću godina daje se prema br. 10 i 28 dozvola predsjedatelju euharistijskog slavlja da kanon mise glasno izgovara i to na narodnom jeziku. Ovom odredbom otvoren je s jedne strane put cjelovitog slavlja misnog slavlja na narodnom jeziku, a s druge strane "stvorene" poteškoće za dotadašnju crkveno-glazbenu praksu. Jer do tada se prakticiralo pjevanje Sanctusa i Benedictusa preko cijele euharistijske molitve (kanon), obdržavajući pri tom šutnju za vrijeme pretvorbe.

2.4 Instrukcija o provođenju liturgijskih tekstova "De interpretatione textuum liturgicorum"

Vijeće za provedbu liturgijske konstitucije objelodanilo je 25. siječnja 1969. Instrukciju o prevođenju liturgijskih tekstova *De interpretatione textuum liturgicorum*¹⁴. Prema br. 36a ona želi princip o dužnoj razdiobi i vršenju uloga, koje je već u br. 6 i 9 postavila instrukcija *Musicam sacram*, primijeniti na tekstove na narodnom jeziku. Prevođenje, naime, od riječi do riječi ne zadovoljava. Kod prevođenja mora se paziti da jezični oblik prijevoda odgovara njegovoj funkciji (br. 35) i to tako da ostane očuvan specifičan oblik pjevanja (antifona, pripjev između stihova psalma, rezponzorij itd.) (br. 36a). Sami biblijski tekstovi mogu se lako promijeniti gdje se radi o pjevanju (br. 36c). Liturgijske himne većinom se ne može doslovno prevesti, pa su zato potrebni novi oblici u duhu dotične narodne poezije (br. 37).

2.5 Instrukcija o provedbi liturgijske konstitucije "Liturgicae instaurationes"

Povod treće Instrukcije *Liturgicae instaurationes*¹⁵ od 5. rujna 1970. Kongregacije za bogoslužje trebao je biti poziv na disciplinu¹⁶ zbog mnogobrojnih poteškoća u svezi sa samovoljom i zloupotrebama.

U br. 3 govori se o pjevanju i svetoj glazbi. Br. 3b podsjeća na mogućnost izbora ulazne i pričešne pjesme iz *Rimskoga graduala*, *Jednostavnog graduala*, *Rimskog misala* i iz zbirke tekstova koje je odobrila nadležna vlast. Ali sve pjesmarice trebaju odgovarati ne samo liturgijskim kriterijima, nego isto tako potrebama ljudi.

U tri odlomka br. 3c, koji govore o pučkom pjevanju, religioznoj glazbi i glazbenim instrumentima, triput se naglašava skladnost sa dostojanstvom i svetošću bogoslužja. Kraj istoga broja naglašava da se "odaberu glazbala, u određenom broju, sukladna mjestu i naravi zajednice, i takva koja će pogodovati pobožnosti a neće dizati prevelike buke". Instrukcija u istom broju ističe značenje pjevanja okupljene zajednice riječima da "pučko pjevanje treba njegovati svim silama, uzimajući i nove oblike prilagođene duhu pojedinih naroda i današnjem čovjeku". U drugom dijelu br. 3c iznose se temeljni zahtjevi s obzirom na glazbu, napjev ili svirku glazbala: "Njihova je uloga usmjerena na bogoslužno slavlje, pa se moraju odlikovati svetošću i dobrim oblikom, da odgovaraju duhu liturgijskog čina i naravi pjevanja njegovih dijelova, da ne priječe djelatno sudjelovanje svega skupa i da pažnju i osjećaj upravljaju prema svetom činu koji se vrši".

2.6 Instrukcija o nekim normama u štovanju euharistijskog otajstva "Inaestimabile donum"

Ova instrukcija *Inaestimabile donum*¹⁷ od 17. travnja 1980. Kongregacije za sakramente i bogoštovlje, kao i prethodna instrukcija, vraća pažnju na neke norme štovanja euharistijskog otajstva. Za crkvenu glazbu jedino je važan br. 6 poglavlja o Svetoj misi. Kad govori o euharistijskoj molitvi (kanon) onda upozorava da svećenik "euharistijsku molitvu izgovara razgovjetno da je i vjernici što lakše shvate te se i time ostvari pravo zajedništvo, usredotočeno na proslavu Gospodnjega spomenčina". Ovim želi odstraniti rašireni običaj pjevanja za vrijeme euharistijske molitve i uputiti na generalno pravilo OURM br. 12¹⁸ u svezi sa moljenjem "predsjedateljskih" dijelova.

3. OBNOVLJENE LITURGIJSKE KNJIGE

3.1 Rimski misal

Opća uredba *Rimskog misala* (dalje: OURM)¹⁹ u svojim rubrikama o Redu mise i u Općem uvodu ne obrađuje samo obred, nego se isto tako bavi temom pjevanja i glazbe. U drugom poglavlju (OURM br. 7 – 57) tumači sastav euharistijskog slavlja i to njene čimbenike i dijelove.

Ona više ne propisuje pjesme za ulaz (br. 26), prikazanje (br. 50) i za pričest (br. 56i), nego pravilo kojim se treba služiti pri izboru pjesama. Novost je uvođenje pripjevnog psalma ili graduala poslije prvog čitanja, koji je "sastavni dio službe riječi"; ako se on pjeva može se uzeti i neki drugi bilo gradual iz *Rimskog graduala*, bilo pripjevni psalam ili alelujski psalam s 'Aleluja' iz *Jednostavnog graduala* (br. 36). Ispovijest vjere (Credo) i Svet (Sanctus) redovito pjevaju svi zajedno ili naizmjenice (br. 44, 55b). Za razliku od drugih pjesama ovdje se za izvođenje ne spominje neka druga mogućnost.

U misi zajednice, koja je najbolji uzor euharistijskog slavlja, u kojoj vjernici trebaju sudjelovati svjesno, djelatno i potpuno tj. s tijelom i duhom (usp. br. 3, 4, 5, 15, 16, 19, 58, 62, 63, 64, 77, 253, 257) važno mjesto zauzimaju pjevanje (br. 19) i poklici i odgovori (br. 15). Među vjernicima važnu liturgijsku službu vrše zbor pjevača ("škola") i drugi glazbenici (br. 63, 274). Budući da su dio zajednice njihova uloga nije opisana u poglavlju III/III ("Posebne službe"), nego u poglavlju III/II ("Dužnost i služba božjeg naroda"). Prema br. 78 kantor nije predstavnik pjevačkog zbora, nego je uvršten među one koji redovito pomažu svećeniku tj. među akolitu i čitača. Kantor se razlikuje od psalmiste koji "izvodi psalam ili drugu biblijsku pjesmu između čitanja" (br. 36, 67, 90).

Zadnjih godina u euharistijskim slavljinama Crkve u Hrvata prisutan je problem parafraze. U mnogim misnim slavljinama prisutna je praksa da neke "odgovarajuće" pjesme nadomještaju *Slavu, Vjerovanje, Svet i Jaganjče Božji*. Ovaj problem trebalo bi što prije riješiti kao što su to učinila neka jezična područja u svojim misalima.²⁰

3.2 Red čitanja

Drugo tipsko izdanje lekcionara²¹ iz 1981. nakon podužeg *Uvoda* (br. 1-10) govori i o onim dijelovima koji bi se trebali pjevati: *Pripjevni psalam* ili *Pjesma na stepenicama* (br. 19-22) i *Pjesma prije Evanđelja* (br. 23). Prema br. 21 izričito se traži pjevanje pripjevnog psalma ili graduala pa i samog pripjeva koje "pridonosi da se potpunije osjeti duhovni smisao psalma što potiče na razmatranje psalma". Pri tom postoje i druge forme izlaganja psalma (usp. br. 20 i OURM br. 36). Čitanja se mogu i pjevati, "ali tako da pjevanje ne smeta riječima nego ih još više ističe" (br. 14). Ovim se ne pokazuje baš prevelika oduševljenost za pjevanje čitanja. U br. 56 ukratko je protumačena uloga i mjesto psalmiste u službi čitanja.

3.3 Časoslov

Opća uredba liturgije časova (*dalje: OULČ*)²² na više mjesta ističe važnost zajedničkog slavljenja časoslova (br. 20-27, 33, 253, 268, 270) i naglašava da je bolje da se u koralnom i zajedničkom slavljenju oficij pjeva (br. 33, 267-284), kao što su to već ranije naglasili liturgijska konstitucija (čl. 99, 100) i instrukcija *Musicam sacram* (br. 37-41). Kad se časoslov slavi pjevanjem to odgovara naravi ove molitve i znak je punije svečanosti (br. 268) i to se ne smatra nikakvim uresom, nego kao nešto što savršeno otkriva zajedničarsku narav kršćanskog bogoštovlja (br. 270, 268). U njemu je mnogo toga lirske naravi što se jedino može izraziti pjevanjem; a to su: psalmi, hvalospjevi, himni i otpjevi (br. 269). U OULČ predviđa se i mogućnost, osim upotrebe narodnog jezika, "da se u jednom te istom slavljenju jedni dijelovi pjevaju jednim, a drugi drugim jezikom" (br. 276).

Donesena je i novost prema kojoj se za razne psalme predlažu različiti načini recitiranja i to prema tome kako je predajom uobičajeno ili iskustvom prokušano (br. 121-125, 279). Himni se trebaju prilagoditi osobinama pojedinog jezika, ali isto tako uvođenje novih koji odgovaraju duhu trenutka, vremena i blagdana (br. 178).

3.4 Kyriale simplex

Liturgijska konstitucija u čl. 117 želi da se "upotpuni tipsko izdanje knjiga za gregorijansko pjevanje", ali isto

tako "da se za upotrebu u manjim crkvama pripravi izdanje s jednostavnim napjevima". Tu želju ostvarila je Kongregacija za obrede 14. prosinca 1964. objavljivanjem *Kyriale simplex*.²³ Ova knjiga sadrži melodije za nedjeljni spomen krštenja ("Asperges" i "Vidi aquam") i pet nizova ordinarija mise (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus i Agnus Dei), zatim zazive na kraju mise, četiri melodije za *Credo* i dva načina za *Pater noster*. Unesene jednostavne melodije uzete su iz vatikanskog izdanja ili drugih izvora rimskoga, ambrozijanskog i španjolskog obreda.

3.5 Graduale simplex

Kongregacija za obrede objelodanila je 3. rujna 1967. *Graduale simplex*.²⁴ Ova knjiga sadrži blago iz gregorijanskog koral izabranih prikladnih autentičnih melodija, i to kako iz službenih izdanja tako i iz rukom pisanih izvora rimskog ili drugih latinskih obreda. Ona ni u kojem slučaju ne potiskuje tradicionalno glazbeno blago gregorijanskih melodija nego ga obogaćuje (br. 2, 4). Ovim se želi repertoar dviju knjiga ("Graduale Romanum" i "Graduale simplex") usmjeriti prema određenom miješanju stvorenih oblika, koji daju veću i poželjniju mogućnost izmjene (br. 3). *Graduale simplex* donosi jedan ili više nizova za nedjelje svakog pojedinog liturgijskog vremena, zatim za Gospodnje blagdane, za određene svetačke blagdane, vlastite i zajedničke formulare raspoređene prema pojedinim grupama svetaca (br. 11-13). Pri svemu tome postoji mogućnost slobodne izmjene formulara istog liturgijskog vremena kao i mogućnost uzimanja nekih dijelova iz jednog ili drugog obrasca (br. 17).

3.6 Ordo cantus Missae

Kongregacija za bogoslužje aprobirala je 24. lipnja 1972. *Ordo cantus Missae*.²⁵ Ovaj liturgijski Red misnih pjesama, postupajući u duhu liturgijske konstitucije (čl. 114 i 117), nanovo razdjeljuje u obliku popisa sadržaj *Rimskog graduala*. Isto tako želi ga što bolje prilagoditi novim liturgijskim knjigama. Mogućnost supstitucije, koja već postoji od instrukcije *Musicam sacram* (br. 32), uzeta je za temelj ovog dokumenta. U uvodu (br. 8) daje se mogućnost uzimanja i drugih dijelova, ali pod uvjetom da su iz istog liturgijskog vremena. U posebnom dijelu (br. 136-141 = str. 62-74) donesene su i druge mogućnosti izbora pjesama koje odgovaraju dotičnim svetopisamskim čitanjima. Na eventualno uvedene promjene ukazuju označene kratice nakon svakog temeljnog obrasca (usp. br. 20).

3.7 Ordo cantus Officii

Ista kongregacija kao kod prethodnog dokumenta objavila je 25. ožujka 1983. *Ordo cantus Officii*.²⁶ Ovu liturgijsku

knjigu možemo u određenom smislu gledati kao pendant prema *Ordo cantus Missae*. Ova knjiga popisuje upotrebljive pjesme i to prije svega himne i antifone, koji potječu iz različitih tiskanih i netiskanih izvora (usp. br. 2 i 3). Ovako uređena ona najviše služi stručnjacima, a manje praktikantima.

4. ZAKLJUČAK

Na kraju ove kratke analize liturgijske glazbe prema pokoncilskim dokumentima i liturgijskim knjigama možemo doći do kratkog i jasnog zaključka. Jasno proizlazi da je potrebit i sastavni dio liturgije. Zato se pokoncilsku liturgijsku glazbu treba gledati u kontekstu cjelokupne pokoncilске liturgijske obnove. U svakom liturgijskom događanju, u kojem dioničarska zajednica Isusa Krista i njegove Crkve ostvaruje proslavu Oca Nebeskoga i posvećenje čovjeka, ona zauzima važno mjesto. Ona neprestano treba, osim slavljenja Boga, uzdizati i unositi cijeloga čovjeka u otajstvo koje se slavi. Treba mu pomoći da i pjesmom artikulira i ostvari svoje djelatno učešće. Pri tom se ona služi bogatom glazbenom baštinom opće Crkve, pojedinih partikularnih Crkava i narodâ, kao i glazbenim dostignućima modernog čovjeka. Ali nikada ne smije smetnuti s uma neke zahtjeve koji se stavljaju pred nju. Budući da je usmjerena na bogoslužno slavlje, mora se odlikovati dobrim oblikom, ali isto tako svetošću. Mora odgovarati duhu liturgijskog čina i naravi pojedinih njegovih dijelova, kao i duhu liturgijskog vremena u kojem se slavi. Mora pomoći modernom čovjeku da djelatno sudjeluje i upravlja pažnju i osjećaj svakog člana okupljene zajednice prema liturgijskom činu koji se slavi.

BILJEŠKE

- 1 R. Kaczynski (Izd.), *Enchiridion documentorum instaurationis liturgicae*. 1: 1963-1973, Torino 1976; 2: 1973-1983, Roma 1988; ovdje 1,276 (dalje: Kaczynski). H Rennings (Izd.), *Dokumente zur Erneuerung der Liturgie*. 1: Dokumente des Apostolischen Stuhls 1963-1973, Kevlaer 1983, ovdje 1,405 (dalje: Rennings).
- 2 Drugi vat. sabor, Konstitucija o svetovj. liturgiji *Sacrosanctum Concilium* (4. 12. 1963), u AAS 56 (1964) 97-134. – Hrv. prijevod u: *Dokumenti Drugog vaticanskog koncila*, KS, Zagreb 1980, 8-71.
- 3 ASS 36 (1903/04) 329-339.
- 4 Jungmann, *Konstitution* 95-96.
- 5 Ovom koncilskom izjavom prestaje važiti "opći zakon", koji je postuliran motuproprijem Pija X. (br. 3), prema kojem je "crkvena kompozicija to više sveta i liturgijska, što se više ... približava gregorijanskoj melodici..." (pog. gore bilj. br. 3).
- 6 Usp. Steiner, *Crkveni dokumenti* 101.

- 7 Kaczynski 1,50-78. i Rennings 1,102-138.
- 8 Usp. Bugnini, *Die Liturgiereform* (bilj. 1) 925-930. 938-945.
- 9 Kaczynski 1,275-291. i Rennings 1,404-423.
- 10 Usp. Bugnini, *Die Liturgiereform* 938-956. Ovdje bilj. 1, str. 939.
- 11 Pacik, *Entwicklungen* 271.
- 12 Usp. AAS 50 (1958) 630-663. i H.B. Meyer-R. Pacik (Izd.), *Dokumente zur Kirchenmusik unter besonderer Berücksichtigung des deutschen Sprachgebietes*, Regensburg 1981, ovdje 80-124 (dalje: Meyer-Pacik).
- 13 Kaczynski 1,296-305. i Rennings 1,429-437.
- 14 Kaczynski 1,421-430. i Rennings 1,592-605.
- 15 Kaczynski 1,703-713. i Rennings 1,949-963, Hrv. tekst u: *Niz Dokumenti* 32, Zagreb 1971.
- 16 Usp. Bugnini, *Die Liturgiereform* 878-887, pos 878-879.
- 17 Kaczynski 2,301-309. Hrv. tekst u: *Niz Dokumenti* 58, Zagreb 1980, str. 45-58.
- 18 OURM br. 12: "Narav 'predsjedateljskih' dijelova traži da se izgovore jasno i glasno te da ih svi slušaju pažljivo. Stoga, dok ih svećenik izgovara, neka se što drugo ne moli ili pjeva, a orgulje i druga glazbala neka šute".
- 19 Za OURM korišteno je drugo hrvatsko izdanje Rimskog misala dopunjeno i popravljeno prema drugom tipskom izdanju (od 27. 3. 1975), Zagreb 1980, 11-41.
- 20 Usp. *Messbuch*. Für die Bistümer des dt. Sprachgebietes, Einsiedeln (itd). 1975, str. 331. 341. 353. 520.
- 21 Za Red čitanja korišteno je drugo hrvatsko izdanje *Reda misnih čitanja* priređeno prema drugom tipskom izdanju (od 21. 1. 1981), Zagreb 1984-1990, VII-XLII. Svi navedeni brojevi u tekstu uzeti su iz Uvodnih napomena.
- 22 Za OULČ korišteno je drugo hrvatsko izdanje (1984/85) *Časlosova rimskog obreda* uređenog prema prvom tipskom izdanju (od 11. 4. 1971); ovdje 1,13-65. Svi navedeni brojevi uzeti su iz navedenog dijela.
- 23 *Kyriale simplex*. Editio Typica, Vatikan 1965. Citirani brojevi uzeti su iz predgovora: Kaczynski 1,113-114. i Rennings 1,183-184.
- 24 *Graduale simplex in usum minorum ecclesiarum*, Vatikan 1967. Citirani brojevi uzeti su iz predgovora: Kaczynski 1,367-370. i Rennings 1,519-523.
- 25 *Ordo cantus Missae*. Ed. Typica (Missale Romanum decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum), Vatikan 1972. Citirani brojevi uzeti su iz predgovora: Kaczynski 1,874-879; Rennings 1,1174-1181 i Meyer-Pacik 380-388.
- 26 *Ordo cantus Officii*. Ed. Typica (Officium divinum ex decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum), Vatikan 1983. Citirani brojevi uzeti su iz predgovora: Kaczynski 2,476-478.

Literatura:

Bugnini, A., *Die Liturgiereform 1948-1975*, Freiburg i. Br. 1988.

Harnoncourt, Ph., *Gesamtkirchliche und teilkirchliche Liturgie*. Studien zum liturgischen Heiligenkalender und zum Gesang im Gottesdienst unter besonderer Berücksichtigung des deutschen Sprachgebiets (UPTh 3), Freiburg i. Br. 1974, 249-462.

Jungmann, J.A., *Konstitution über die heilige Liturgie*. Einleitung und Kommentar. U: LThK. E. I, Freiburg i. Br. 1966, 10-109.

Pacik, R., *Entwicklungen und Tendenzen in der Kirchenmusik*. U: Maas-Ewerd, Th. (Izd.), *Lebt unser Gottesdienst? Die bleibende Aufgabe der Liturgiereform*, Freiburg i. Br. 1988, 265-300.

Schmidt, H., *Die Konstitution über die heilige Liturgie*. Text – Vorgeschichte – Kommentar (HerBü 218), Freiburg i. Br. 1965.

Steiner, M., *Crkveni dokumenti o liturgijskoj glazbi*. U: *Crkvena glazba*. Priručnik za bogoslovna učilišta, Zagreb 1988, 95-134.

Wolfgang Amadeus Mozart

27. 1. 1756 – 6. 12. 1791.

U povodu 200. obljetnice smrti skladateljeve
Jagoda Martinčević, Zagreb.

“Jasan, svijetao, lijep, ostat će ovaj dan za sav moj život.* Još uvijek čujem čarobne tonove Mozartove glazbe. Trajno u nama ostaju ovi lijepi dojmovi koje nikakvo vrijeme, nikakve okolnosti ne mogu izbrisati, a na naš život djeluju dobročiniteljski.

Oni nam u tminama ovoga života ukazuju jasnu, svijetlu i lijepu budućnost kojoj se s pouzdanjem nadamo. O Mozarte, besmrtni Mozarte, kolike si nebrojene dobročiniteljske dojmove o divnomu životu utisnuo u naše duše...!” (Franz Schubert).

27. siječnja započela je glazbena godina koju sav kulturni svijet obilježava kao *Mozartovu godinu*. Toga se dana prije 235 godina, 1756., rodio Wolfgang Amadeus Mozart. Njegova će godina završiti uskoro, 5. prosinca, kada se navršava točno dva stoljeća od Amadeusove smrti, 1791.

Temeljni pokretač Mozartove godine jest, dakako, njegova glazba, mnogima najljepša, najgenijalnije ikada napisana u dugoj povijesti umjetnosti tonova. Dakako da je u tom oceanu bilo i druge glazbe, drugih autora, velikih majstora, među kojima će svatko, prema svom osobnom ukusu, pronaći najbližega. No, kada su u pitanju samo dvojica – starijih Bach i mlađi Mozart – tada dvojbe nema – oni su oni posvećeni bez kojih bi glazba bila puno siromašnija. I stoga danas, u 1991. godini, Mozartova glazba ne slavi samo dva nadnevka što su se srela u zajedničkoj točki, nego svoju postojanost, svoju poruku, konačno svoj svjetonazor koji je ostao trakom svjetla svim naraštajima koji dolaze.

“Skladati – kaže Mozart u pismu od 10. listopada 1777. godine – jedina je moja sreća i strast...”

I doista, ova jednostavna misao možda najpotpunije тумачi svjetonazor toga kratkog, ovozemaljskog bivanja, života koji je do temelja istražen, o kojemu se zna gotovo sve, pa ipak ono što je od njega ostalo, glazba, do dana današnjega nije protumačena niti ikakvim racionalnim načinom razmišljanja. Ona je, baš kao i “sreća i strast”, ostala u smrtnicima nedostupnim sferama, omogućavajući nam samo jedno – ljubav. Jer ljubav spram Mozartove glazbe jedini je osjećaj koji joj danas možemo pružiti, svi koji godinama sjedimo u koncertnim i opernim svetištim, slušamo diskografske i ine zapise u najsuvremenijoj tehnici, nastojeći se domoći još koje kapi Amadeusova opojna suzvučja. Uostalom, i Mozart nam je želio pružiti tek ljubav. Lijepo kaže R. Rolland: “U njegovoj se glazbi stalno ponavlja naivna molba: “Volim vas, volite i vi mene!”

Pravila za crkveni zbor

U vježbaonici jednoga crkvenog zbora u Oxfordu Marguarite Jenny-Loeliger pročitala je i prepisala slijedeća pravila:

1. Crkveni zborovi moraju nastojati postići najmanje onu razinu koja se očekuje od svjetovnih zborova, i to obzirom na:
 - točnost tonova,
 - pjevanje u ritmu,
 - kvalitetu tona,
 - preciznost izvedbe,
 - izjednačenost glasova.
2. Crkveni zborovi moraju, još više nego svjetovni, paziti na:
 - potpunu jasnoću riječi,
 - razgovjetan izgovor teksta u pripjevima, psalmima i pjesmama.
3. Crkveni zborovi moraju biti svjesni da je dobro izvođenje jednostavnijih dijelova Službe Božje od prvotnog značenja.
4. Crkveni zborovi su odgovorni predvoditelji zajednice kako u pjevanju tako i u recitiranju.
5. Crkveni zborovi su obvezni davati primjer poštovanja i predanosti u Crkvi.

Prevela s. M. T.